

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто порядок формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, визначено основні його складові та їх призначення. Висвітлено основні проблеми фінансової діяльності аграрного підприємництва, які потребують вирішення. Визначено напрями ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

The article deals with the procedure for the formation of the financial resources of farms identified its main components and their purpose. The basic problems of the financial activities of the agricultural business were grounded. Directions efficient use of financial resources farms was defined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Функціонування ринкової економіки в Україні можливе за умови зростання ефективності використання фінансових ресурсів. У сучасних умовах фінансові ресурси підприємств є складовою фінансової системи держави, роль яких посилюється з появою різних видів сільськогосподарських підприємств нових форм власності і форм господарювання. Головна складова їх функціонування і один із факторів виробництва в умовах розвитку ринкових відносин є самофінансування як основний показник формування фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства. Використовувані ресурси, формуючи ресурсний потенціал окремого сільськогосподарського підприємства, є часткою ресурсного потенціалу народного господарства в цілому чи окремих його галузей. Отже, ресурсне забезпечення окремих підприємств залежить від ресурсного насичення країни в цілому.

Основні проблеми пов'язані з формуванням й використанням фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств посідають важливе місце в економіці країни. Для їх вирішення потрібна виважена, довгострокова стратегія держави щодо розвитку аграрного підприємства та його ролі у піднесенні національної економіки, яка б спиралась на інтереси вітчизняних товаровиробників, відповідала би потребам основної частини населення та відображала реальний стан у розв'язанні основних соціально-економічних проблем у країні.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Основні проблеми пов'язані з формуванням та ефективним використанням сільськогосподарськими підприємствами фінансових ресурсів займалися такі відомі вчені-дослідники як: В. Я. Амбросов, В. М. Алексійчук, Л. Д. Буряк, А. Г. Борщ, М. Я. Дем'яненко, В. О. Мец, В. М. Опарін, П. А. Лайко, С. А. Лоевська, О. В. Павловська, А. М. Поддєрьогін, Р. А. Слав'юк, П. А. Стецюк, О. В. Чаплигіна, А. В. Чупіс та інші. Проте, проблеми вдосконалення формування та використання фінансових ресурсів на підприємстві наразі залишаються актуальними, незважаючи на вагомий внесок дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення наукових літературних джерел щодо цієї проблеми показало існування значних розбіжностей у визначенні пріоритетних напрямів формування та ефективного використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами. Так, учений І. А. Бланк розглядав у своїх працях теоретичні та практичні розробки питань, пов'язаних з управлінням фінансовими ресурсами підприємств. Учений А. М. Поддєрьогін займався вивченням організаційно-економічного механізму управління фінансовими ресурсами підприємства [1, с.246–300]. Інші науковці О. В. Чаплигіна та С. А. Лоевська присвятили одну із своїх робіт питанню вдосконалення політики управління фінансовими ресурсами підприємств

сільськогосподарської галузі. Проте, незважаючи на вагомий внесок вищезгаданих учених-науковців, це питання вимагає подальших поглиблених досліджень щодо формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами.

Постановка завдання. Недостатність фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств негативно впливає на його виробничо-господарську діяльність, спричиняє виникнення та зростання заборгованостей перед різними суб'єктами господарювання і в кінцевому результаті призводить до зменшення можливості фінансування подальшого розвитку сільськогосподарського підприємства. Вирішення зазначених проблем є метою статті, визначає актуальність теми і присвячено особливостям формування в достатньому обсязі фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та ефективності їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова діяльність товаровиробників охоплює як внутрішні, так і зовнішні фінансові відносини. Метою перших є створення необхідної фінансової бази для виробництва продуктів харчування, продовольства і сировини рослинного та тваринного походження структурними виробничими підрозділами, а метою других сприяння аграрним товаровиробникам (через надання їм кредитів, страхування врожаю тощо) в їхній статутній діяльності а також у реалізації виробленої ними продукції (продовольства, сировини, в тому числі й після їх переробки) відповідно до вимог сучасної ринкової економіки.

Основною проблемою аграрного підприємництва у нашому економічному середовищі є відсутність оборотних коштів при наявності у значній кількості підприємств потенційно прибуткових проектів. Якість управління фінансовими ресурсами підприємств впливає на ефективність фінансової діяльності, яке включає також сферу формування, розподілу та використання прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства. Розподіл прибутку є однією з форм реалізації економічних інтересів учасників процесу відтворення. Так, у результаті фінансово-господарської діяльності підприємств держава одержує свою частку у вигляді податків, підприємство – у вигляді чистого прибутку, а працівники – певні доходи від розподілу і використання частини чистого прибутку.

Фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств – це процес, спрямований на забезпечення виробничо-господарської діяльності коштами (грішми, фінансовими ресурсами), що визначає фінансовий стан підприємства. У ході проведених досліджень автором статті виокремлено поняття фінансового стану підприємства з огляду різних джерел [2, с.62–70]. В організаційній та управлінській роботі підприємств фінансова діяльність посідає особливе місце. Від неї багато в чому залежить своєчасність і повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвиток підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою й іншими суб'єктами господарювання. Фінансова діяльність – це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів.

Фінансова діяльність виконує обслуговуючу роль відносно виробничо-господарської діяльності, але вона, також, розглядається як один з найважливіших інститутів аграрного підприємства. Різним видам сільськогосподарських підприємств притаманний свій особливий режим формування фінансових ресурсів. Автором статті визначено особливості формування фінансових ресурсів залежно від організаційно-правової форми підприємства, які наведено на рис. 1. Реальні формування фінансових ресурсів починаються тільки на стадії розподілу. У поняття фінансові ресурси входять поточні і потенційно можливі засоби, які при необхідності можуть бути використані як знаки розподільчої вартості. При цьому капіталом сільськогосподарського підприємства є частина фінансових ресурсів, що приносить дохід.

Формування фінансових ресурсів на підприємствах відбувається під час формування статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень у результаті повернення авансованих коштів у основні та оборотні фонди, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення.

Рис. 1. Формування фінансових ресурсів за різними організаційно-правовими формами підприємств

До фінансових ресурсів належать усі грошові фонди і та частина грошових коштів, яка використовується підприємством у нефондовій формі. Залежно від видів

сільськогосподарських підприємств на початку здійснення їх господарської діяльності утворюються постійні грошові фонди, які складаються з [3, с.280–310]:

1. Статутний капітал – основне первісне джерело власних коштів підприємства. Статутний капітал становить сукупність коштів засновників, необхідну для функціонування підприємства, які вкладені в активи, а також майнових прав, що мають грошову оцінку. Порядок і джерела формування статутного капіталу залежать від типу підприємства та форми власності. Розміри статутного капіталу характеризують розмір коштів, які були інвестовані у фінансово-господарську діяльність.
2. Резервний фонд, утворюється на підприємстві за рахунок відрахувань від прибутку, використовується для покриття збитків, подолання тимчасових фінансових ускладнень (не менш як 25,0% статутного фонду і не менш як 5,0% від розміру прибутку).
3. Амортизаційний фонд, утворюється в процесі використання основних засобів і нематеріальних активів за рахунок амортизаційних відрахувань, використовується для їх відтворення.
4. Валютний фонд, формується на підприємствах, які одержують виручку у валюті від експортних операцій або купують валюту для імпорتنних операцій.
5. Фонд оплати праці, формується на підприємстві для грошових виплат працівникам за виконану роботу згідно з трудовим договором.

У зв'язку з цим поняття «формування» та «розподіл» доцільно розглядати як єдиний процес у суспільному виробництві. Утворення грошових фондів завжди передбачає розподіл валових доходів.

Формування та використання фінансових ресурсів на підприємствах – це процес утворення грошових фондів для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання. Рух грошових потоків кількісно відображає всі стадії процесу відтворення через формування, розподіл та використання грошових доходів, цільових фондів. Відтак фінансові ресурси є безвідмовним індикатором виникнення вартісних диспропорцій: дефіциту грошових коштів, неплатежів, нецільового використання коштів, збитків та інших негативних явищ у процесі фінансово-господарської діяльності підприємств. Завдання фінансових служб сільськогосподарських підприємств полягає в якнайповнішому використанні фінансових ресурсів.

Підприємства займаються не лише операційною, але й фінансовою чи інвестиційною діяльністю з метою досягнення максимально можливого використання фінансових ресурсів та отримання прибутків. Водночас вкладення капіталу у фінансову та інвестиційну діяльність пов'язано з підвищеним ризиком, порівняно з операційною діяльністю [4, с.80]. Стабільність функціонування сільськогосподарського підприємства ґрунтується на достатності фінансових ресурсів та їх стабільному кругообігу. Складові фінансових ресурсів аграрного підприємства та їх призначення наведені на рис. 2. Як свідчать дані рис. 2, залежно від права власності розрізняють власні ресурси, позикові ресурси, тимчасово залучені (використовувані) ресурси сільськогосподарського підприємства.

Власні фінансові ресурси належать самому господарюючому суб'єкту і їх використання не тягне за собою можливості втрати контролю над його діяльністю. Як правило, у практиці ці ресурси використовуються головним чином для фінансування основних фондів, довгострокових інвестицій та частково для формування оборотних коштів. Слід зазначити, що право власності є найважливішим чинником мотивації до ефективного використання фінансових ресурсів, до яких відносяться: прибуток від різних видів діяльності, амортизаційні нарахування. Прибуток залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків розподіляється на накопичення (використовується на розвиток виробництва та сприяє зростанню майна підприємства) та споживання (використовується для вирішення соціальних завдань).

Рис. 2. Складові фінансових ресурсів аграрного підприємства та їх призначення

Позикові ресурси не є власністю сільськогосподарського підприємства і їх використання загрожує для нього втратою незалежності. Позикові кошти сільськогосподарським підприємствам надаються на умовах терміновості, платності, зворотності, що зрештою обумовлює їх більш швидко, в порівнянні з власними ресурсами, оборотність. До позикових засобів відносяться різноманітні види кредитів що залучаються від інших ланок кредитної системи: банків, інвестиційних інститутів, держави, інших підприємств, домогосподарств.

Залучені ресурси, це кошти, що не належать сільськогосподарському підприємству, але тимчасово перебувають у його обороті. Ці кошти до виникнення санкцій (штрафів або інших зобов'язань перед власниками) можуть бути використані за розсудом сільськогосподарського підприємства. Це, насамперед, стійкі пасиви – заборгованість з оплати праці працівникам, заборгованість до бюджету і позабюджетні фонди, кошти кредиторів надходять у вигляді передоплати тощо.

Наступною ознакою виділення елементів фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства є терміновість використання, де ресурси класифікуються на: короткострокові; середньострокові та довгострокові. Ресурси короткострокового призначення (терміном до 1 року) призначені для фінансування поточної діяльності підприємства: формування оборотних коштів, короткострокових фінансових вкладень, розрахунків з дебіторами. Ресурси середньострокового призначення (від 1 року до 3 років) використовуються для заміни окремих елементів основних фондів, їх реконструкції і переозброєння. Ресурси довгострокового призначення (від 3 до 5 років) використовуються для фінансування основних фондів, довгострокових фінансових вкладень, ризикового (венчурного) фінансування [5, с.290–330]. На погляд автора, мінімальний строк – 3-5 років обумовлений

терміном дії основних фондів, оскільки саме стільки часу, в середньому, експлуатуються машини та обладнання в економічно розвинених країнах. Понад термін їх використання загрожує підвищенням собівартості продукції, що випускається внаслідок морального і фізичного зносу. Оскільки, термін використання цих ресурсів обумовлений функціонуванням машин та устаткуванням, то необхідно виділити групу ресурсів – для фінансування об'єктів понад довгострокового призначення, тобто будівель, споруд, термін експлуатації яких може скласти 10-15 і більше років. Саме на такі терміни можливе отримання іпотечного кредиту для аграрного підприємства.

Бюджетні асигнування можуть надаватися сільськогосподарським підприємствам (як правило, державним) у таких формах: бюджетні інвестиції; державні дотації; державні субсидії. Бюджетні інвестиції є виділенням коштів державного або місцевого бюджетів на розвиток виробництва, насамперед у вигляді капітальних вкладень. Вони спрямовуються у пріоритетні галузі та проекти, які визначають розвиток економіки країни в цілому. Державні дотації – це виділення коштів з бюджету на покриття збитків сільськогосподарського підприємства, зазвичай, у разі, коли збитковість є наслідком певної політики держави, наприклад цінової. Державні субсидії – це виділення коштів з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на вирішення певних завдань у рамках різного роду державних програм. Надходження з державних цільових фондів за своїм змістом ідентичні бюджетним асигнуванням. Вони здійснюються у формі державних інвестицій та субсидій. Ці ресурси мають цільовий характер, що впливає із сутності даних фондів [5, с.346–368].

Перехід до господарювання в ринкових умовах потребує нових підходів до формування фінансових ресурсів підприємств. Так, важливе місце в джерелах фінансових ресурсів належить внескам фізичних та юридичних осіб. Водночас значно скорочуються обсяги фінансових ресурсів, які надходять від центральних і місцевих органів державної влади. Збільшується значення прибутку, амортизаційних відрахувань та позикових коштів у формуванні фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Висновки і перспективи подальших розробок. У процесі формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств велике значення має структура їхніх джерел. Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають фінансове благополуччя сільськогосподарського підприємства, його платоспроможність, ліквідність, фінансову стійкість. Водночас висока частка залучених та позикових коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства та потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивідендів на акції, доходів на облігації, зменшує ліквідність балансу підприємства, підвищує фінансовий ризик. Тому в кожному конкретному випадку необхідно детально продумати доцільність залучення додаткових фінансових ресурсів.

Список використаної літератури

1. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підруч. / А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, О. В. Павловська. – [3-тє вид., перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с
2. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посіб. / В. О. Мец. – К.: Вища шк., 2003. – 278 с.
3. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: навч. посіб. / Р. А. Слав'юк. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
4. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В. М. Опарін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ. – 2005. – С. 80.
5. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / [М. Я. Дем'яненко, В. М. Алексійчук, А. Г. Борщ та ін.]; за ред. М. Я. Дем'яненка – К.: ІАЕ УААН, 2002 – 645 с.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2014.